

ilahiyyat akademi

Sayı: 22, 2025, 387-411.

Issue: 22, 2025, 387-411.

Nevevî'nin *el-Minhâc*'ında 'Sahih' Olarak Nitelediği Bazı Görüşlerin Müteahhir Fukahâca 'Zayıf' Olarak Değerlendirilmesi

Some Opinions Described as 'Şaḥīḥ' in Nawawī's *al-Minhāj* Being Evaluated as 'Weak' by Later Jurists

Murat Nergis

Siirt İl Müftülüğü/ Siirt Provincial Office of Mufti

Siirt/Türkiye

murat_nergis@hotmail.com | ORCID: [0000-0002-7822-5520](https://orcid.org/0000-0002-7822-5520) | ROR ID: [007x4cq57](https://ror.org/007x4cq57)

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type

Araştırma Makalesi Research Article

Geliş Tarihi Date Received

18 Temmuz 2025 18 July 2025

Kabul Tarihi Date Accepted

11 Aralık 2025 11 December 2025

Yayın Tarihi Date Published

31 Aralık 2025 31 December 2025

İntihal Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımı ile taranmıştır.
İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned with Turnitin software. No plagiarism detected.

Etik Beyan Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Murat Nergis).

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Murat Nergis).

CC BY-NC 4.0 lisansı ile lisanslanmıştır. Licensed under CC BY-NC 4.0 license.

Nergis, Murat. "Nevevî'nin *el-Minhâc*'ında 'Sahih' Olarak Nitelediği Bazı Görüşlerin Müteahhir Fukahâca 'Zayıf' Olarak Değerlendirilmesi". *İlahiyat Akademisi* 22 (Aralık 2025), 387-411. DOI: [10.52886/ilak.1745893](https://doi.org/10.52886/ilak.1745893)

Atıf/ Cite as

Nergis, Murat. "Some Opinions Described as 'Şaḥīḥ' in Nawawī's *al-Minhāj* Being Evaluated as 'Weak' by Later Jurists". *Theological Academia* 22 (December 2025), 387-411. DOI: [10.52886/ilak.1745893](https://doi.org/10.52886/ilak.1745893)

Öz

Şâfiî mezhebi, kuruluş dönemi (H. 195-270) ile beraber mezhep içi görüşler yönünden epey zenginleşti. Mezhep kaynaklarının çoğalmasıyla beraber mezhep görüşleri fazlaştı ve dağınık bir hal aldı. Bu durum onların sistematik bir yapı altında toplanması gereğini doğurdu. Bu gereksinim mezhebin olgunlaşma döneminde (H. 505-1004) gerçekleşti. Bu dönemde mezhep görüşleri tahkik edildi. Mezhep içi tarikleri bir araya getirerek fıkıh usûlüne uygun olarak ayıklamayı Şâfiî mezhebinde “şeyhayn” lakabı ile anılan İmam Râfiî (öl. 623/1236) ve İmam Nevevî (öl. 676/1277) yaptı. İmam Râfiî’nin belli bir noktaya kadar taşıdığı tenkih çalışmalarını Nevevî’nin daha da ileriye götürdüğü bu ayıklama faaliyeti literatürde “birinci tenkih/ayıklama dönemi” (H. 505-676) olarak anıldı. Şâfiî mezhebi bu birinci ayıklama döneminden sonra İbn Hacer el-Heytemî (öl. 974/1567) ile Şemseddin er-Remlî (öl. 1004/1596) tarafından ikinci defa gözden geçirildi ve böylece “ikinci tenkih/ayıklama dönemi”ni (H. 676-1004) yaşadı. İmam Nevevî, Şâfiî mezhebinin birinci tenkih döneminin önemli şahsiyetlerinden biri olup, mezhebin “sahih” ve “zayıf” görüşlerini ayıklayarak müdevven hale gelmesine büyük katkı sağlamıştır. Bu çalışmalarını *Minhâcü’t-tâlibîn* adlı eseriyle taçlandırmıştır. Müteahhir Şâfiî fukahâsı kendi eserlerini bu kitap üzerine bina ederek fetvalarını büyük ölçüde ona dayandırmışlardır. Ancak *Minhâc* adlı eser de insanın yaratılışı itibariyle unutmaya veya yanılabilmeye müsait bir varlık olmasından nasibini almıştır. Nevevî kendisinden önce yazılmış eserleri nasıl bir tashihe tâbi tutmuşsa kendisinden sonra gelen Şâfiî âlimleri de onun eserlerini tashih etmişlerdir. *Minhâc*’da İmam Muhammed b. İdris eş-Şâfiî’nin (öl. 204/820) güçlü ve zayıf görüşleri belirli terimlerle ifade edilmiştir. İmâm Şâfiî’nin kavillerini temsilen *azhar*, *meşhûr*, *kadîm*, *cedîd*, *fî kavlin*, *fî kavlin kadîm*, *fî kavlin kezâ*, *ve’l-kaolân*, *ve’l-akvâl* ıstılahları ashâbının vecihlerini temsilen ise *el-esahh*, *es-sahîh*, *kîle*, *fî vechin*, *ve’l-vechân*, *ve’l-evcu* terimleri kullanılmıştır. *Minhâc*’da *azhar*, *meşhur*, *esah*, *sahîh*, *mezheb* ıstılahları ile ifade edilen görüşlerin mezhebin mutemet görüşleri olduğu genel kabul görmüştür. Buna karşılık *fî kavlin*, *kezâ kîle* ve *kîle* ve *fî kavlin* ıstılahlarıyla ifade edilen görüşlerin ise zayıf kabul edildiği belirtilmiştir. Bununla birlikte müteahhir Şâfiî fukahâsı, *Minhâc*’da mezhebin zayıf görüşleri arasında yer alıp *kîle* ve *fî kavlin* ıstılahlarıyla nitelenmeyen bazı zayıf görüşlerin de bulunduğunu tespit etmişlerdir. İmam Nevevî’nin *Minhâc*’ında *kîle* ve *fî kavlin* ıstılahları ile nitelendirmediği halde, müteahhir Şâfiî fukahâsı tarafından zayıf görüş olarak değerlendirilen on altı mesele bulunmaktadır. Ayrıca söz konusu bu görüşlerin zayıf olduğu hususunda mezhep fakihleri arasında tam bir ittifak mevcut değildir. İbn Hacer el-Heytemî ve Şemseddin er-Remlî gibi müteahhir fakihler arasında bu meseleler hususunda farklı değerlendirmeler görülmektedir. Araştırmanın amacı, Şâfiî mezhebinde fetvaya kaynaklık eden temel eserler arasında bulunan *Tuhfetu’l-muhtâc*, *Nihâyetu’l-muhtâc*, *Fethu’l-Vehhâb* ve *Muğni’l-muhtâc* gibi eserlerin metnini teşkil eden *Minhâcü’t-tâlibîn*’de zayıf olarak nitelendirilmemiş bazı meseleleri ortaya çıkarmaktır. Araştırma yöntemi olarak, Şâfiî mezhebine dair klasik eserler temel alınmış literatür taraması yöntemiyle mevcut veriler değerlendirilmiştir. Bu çalışma, Şâfiî mezhebiyle ilgili görüşlerin tespitinde daha titiz davranılmasının gerekliliğini göstermiş, ayrıca şerh ve haşiye literatürüne başvurmanın önemini ortaya koymuştur. Çalışmada belirtilen on altı mesele, doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Şâfiî Mezhebi, Nevevî, *Minhâcü’t-tâlibîn*, Sahih, Zayıf.

Abstract

The Shāfi'ī school of jurisprudence became quite rich in terms of internal opinions during its founding period. With the proliferation of school sources, the number of school opinions increased and became scattered. This necessitated their systematization. This requirement was fulfilled during the school's period of maturation. During this period, the school's opinions were examined. The task of bringing together the various schools within the school and sifting through them in accordance with the principles of fiqh was undertaken by Imam Rāfi'ī (d. 623/1236) and Imam Nawawī (d. 676/1277), known in the Shāfi'ī school as "the two sheikhs." This sifting activity, in which Imam Rāfi'ī carried the tankih studies to a certain point, and Nawawī took them further, was referred to in the literature as the "first period of refinement/selection" (H. 505-676). After this first period of refinement, the Shāfi'ī school underwent a second review by Ibn Hajar al-Haytamī (d. 974/1567) and Shamsuddīn al-Ramlī (d. 1004/1596) and thus experienced its "second period of refinement/selection" (H. 676-1004). Imam Nawawī was one of the important figures of the Shāfi'ī school's first period of refinement, and he made a significant contribution to the codification of the school by refining its 'valid' and 'weak' opinions. He crowned these efforts with his work *Minhāj al-ṭālibīn*. Later Shāfi'ī jurists based their own works on this book and largely relied on it for their fatwas. However, the work titled *Minhāj* has also been affected by the fact that humans are creatures prone to forgetfulness and error by nature. Just as Nawawī subjected the works written before him to correction, the Shāfi'ī scholars who came after him also corrected his works. In *Minhāj*, the strong and weak opinions of Imam Muhammad ibn Idris al-Shāfi'ī (d. 204/820) are expressed in specific terms. The terms al-azhar, al-mashhūr, al-qadīm, al-jadīd, fī qawlin, fī qawlin qadīm, fī qawlin ka-dhā, wa'l-qawlān, and wa'l-aqwāl represent Imam Shāfi'ī's opinions, while the terms al-aṣaḥḥ, al-ṣaḥīḥ, qīla, fī wajhin, wa'l-wajhān, and wa'l-awjuh are used to represent the views of his companions. In *Minhāj*, it is generally accepted that the views expressed by the terms el-azhar, al-mashhūr, al-aṣaḥḥ, al-ṣaḥīḥ, and al-madhhab are the authoritative views of the school of thought. In contrast, it has been stated that the views expressed by the terms "fī qawlin," "kedhā qīla," "qīla," and "fī qawlin" are considered weak. However, later Shāfi'ī jurists in *Minhāj* identified the existence of weak opinions that were not described as weak opinions of the school and were not characterized by the terms qīla and fī qawlin. Sixteen issues in Imam Nawawī's *Minhāj* are not characterized by the terms kīle and fī kavlin, but are considered weak opinions by later Shāfi'ī jurists. However, there is no complete consensus among the jurists of the school regarding the weakness of these opinions that are not characterized by the terms qīla and fī qawlin in *Minhāj*. Later jurists such as Ibn Hajar al-Haytamī and Shamsuddin al-Ramlī have differing opinions on these issues. This study aims to examine the texts of *Tuhfat al-muḥtāj*, *Nihāyat al-muḥtāj*, *Fath al-Wahhāb*, and *Mughnī al-muḥtāj*, which are among the fundamental works that serve as sources for fatwas in the Shāfi'ī school of jurisprudence. As a research method, existing data was evaluated using a literature review method based on classical works on the Shāfi'ī school of thought. This study demonstrated the need for greater rigor in identifying views related to the Shāfi'ī school of thought and highlighted the importance of referring to the literature of commentaries and marginal notes. The sixteen issues mentioned in the study were examined using the document analysis method.

Keywords: Islamic Law, Shāfi'ī Madhhab, Nawawī, *Minhāj al-ṭālibīn*, Ṣaḥīḥ, Weak.

Giriş

Şâfiî mezhebinin istikrar (olgunlaşma) dönemi (H. 505-1004), birinci tenkîh/ayıklama dönemi (H. 505-676) ve ikinci tenkîh/ayıklama dönemi (H. 676-1004) faaliyetlerini kapsamaktadır.¹ Şâfiî mezhebinin geçirdiği bu süreçte Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî'nin eşsiz bir yeri bulunmaktadır. Nevevî, kendisinden önce İmam Râfiî'nin başlattığı mezhebin ilk tenkih döneminin en önemli fakihlerindendir. Mezhebin sahih ve zayıf görüşlerini titizlikle ayıklamış, derinlemesine incelemiştir.

İmam Nevevî, bu tenkih çalışmasını *Minhâcü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müftîn* adlı eseriyle taçlandırmıştır. Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn* adlı eserinin mukaddimesinde Râfiî'nin *el-Muharrer*'in mezhep içindeki en güvenilir muhtasar olduğunu belirtmiştir. Nevevî, *Minhâc*'ın *Muharrer*'den ihtisarla hazırlanmış bir metin olmakla birlikte, onun bir tür şerhi sayılabileceğini de belirtmiştir. Nevevî, *Muharrer*'de yer alan hüküm veya görüş ayrılıklarından hiçbirini zayıf olsa bile dışarıda bırakmamış, bilakis çok değerli bilgi ve tashihleri eklemiştir. Muhtasar ve şerh üslup ve muhtevasına sahip olan bu kitap, Râfiî-Nevevî iş birliği ile teşekkül etmiş bir temel metin hüviyetindedir.² Nevevî'ye göre çok yararlı bir çalışma sonucunda meydana gelen bu eser, mezhebin tahkiki konusunda temel kaynak olup gerek müftü gerekse ilim talebeleri için de temel referans kitabıdır.³ Sonraki Şâfiî mezhep âlimleri eserlerini *Minhâc* üzerine yazmış ve müftüler de fetvalarını bu eserin şerhlerine dayandırmışlardır.

Şâfiî mezhebinin eğitim öğretiminde temel metin olması ve üzerine çokça çalışmalar yapılmasına rağmen, müçtehidin insan olma hasebiyle unutkan ve hata yapmaya yatkın bir varlık olması ve içtihadının değişebilmesi nedeniyle Minhâc'da kabul edilmeyen görüşler olabilmıştır. Zira Nevevî'nin uzun yıllara yayılan bu telif çalışmaları esnasında da kimi görüşlerinde değişimler olmuş, daha önceki bazı tespit ve yorumlarını zamanla tashihe tâbi tuttuğu olmuştur.¹⁴

Minhâcü't-tâlibîn'de İmâm Şâfiî'nin kavilleri ile ahashabının vecihleri arasında yer alan güçlü görüşler *azhar*, *meşhur*, *esah*, *sahih*, *mezhep* ıstılahlarıyla; zayıf görüşler ise *fî kavlin*, *fî kavli kezâ*, *kezâ kîle vekîle* gibi tabirlerle ifade edilmiştir.⁵

¹ İbrahim Sizgen, "Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Evreleri", *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2018), 148; Murat Nergis, *Şâfiî Mezhebinde Fetvâ Usûlü* (Siirt: Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024), 109-117.

² Nail Okuyucu (ed.), *İslam İlim Geleneğinde Nevevî* (Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Yayınları, 2022), 111; Soner Duman, "Nevevî'nin Şâfiî Fırû-i Fıkıh Literatürünü Dönüştüren Eserleri", *İslam İlim Geleneğinde Nevevî* (Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Yayınları, 2022), 28.

³ Soner Duman, "Nevevî'nin Şâfiî Fırû-i Fıkıh Literatürünü Dönüştüren Eserleri", 17.

⁴ Okuyucu, *İslam İlim Geleneğinde Nevevî*, 144.

⁵ Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müftîn* (Beirut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 2; M. Yaşar Kandemir, "Nevevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/45-49.

Şâfiî mezhep literatüründe “mütakaddimûn fukahâ” ve “müteahhirûn fukahâ” terimleri sıkça kullanılmıştır. İbn Hacer el-Heytemî bu iki terimle alakalı olarak *el-Fetâva'l-kubra'l-fikhiyye* adlı eserinde, genellikle “mütakaddimûn” fukahâdan maksadın “ashâbu'l-vücûh” uleması olduğunu ifade etmiştir. “Mütakaddimûn” fukahânın yaşadığı dönem, hicrî 4. asırdan öncesiyle sınırlanmıştır. Hicrî 4. asırdan sonra gelen ulema ise “müteahhirûn” olarak adlandırılmıştır.⁶

Minhâc'da sahih ve zayıf görüşlerin belirli terimlerle ifade edildiği yaygın bir kanaat olmasına rağmen, sonraki Şâfiî âlimleri, söz konusu eserde bu terimlerle belirtilmeyen başka zayıf görüşlerin de bulunduğunu tespit etmişlerdir.

Nevevî kendisinden önce yazılmış eserleri bir tashihe tâbi tuttuğu gibi kendisinden sonra gelen Şâfiî âlimleri de onun eserlerini tashih etmişlerdir. Nitekim Nevevî Şâfiî mezhebinde en muteber fûrû metinler arasında sayılan, kendisinin de önemli ve değerli bir eser olduğunu belirttiği Şîrâzî'nin *et-Tenbîh* eseri üzerine eleştirel bir şerh olarak *Tashihu't-Tenbîh* eserini yazmıştır. Nevevî, *et-Tenbîh*'in tashihe muhtaç bir eser olduğunu ifade etmiş, mezhep görüşlerini yansıtmada hususunda eserde problemli yerlerin bulunduğunu ve mevcut haliyle metnin fetvada esas alınamayacağını belirtmiştir. Bu metni muhtelif açılardan tashih etmiş, ihtilaflı konularda “müftâ bih” olan kavil ve vecihleri dile getirmiştir.⁷

Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Minhâc* eserinde İmam Nevevî'nin *kîle* ve *fî kavlin* ıstılahları ile nitelendirmeyip, müteahhir Şâfiî fukahâsınca zayıf görüş olarak nitelenen on altı mesele vardır. Fakat bu on altı meselenin tümünün zayıf görüş olduğu hususunda mezhep fukahâsının tümünün ittifakı olmamıştır. Örneğin müteahhir Şâfiî fukahâsından olan İbn Hacer el-Heytemî ve Şemseddin er-Remlî'den birisi bu on altı meseledeki görüşlerin bazılarını zayıf görmüşken, diğeri zayıf görmemiştir. Ama sonuçta *Minhâc* eserinde *kîle* ve *vefî kavlin* ıstılahları ile nitelendirilmemiş, sonraki Şâfiî mezhep fukahâsı tarafından zayıf görüşler diye değerlendirilmiş görüşlerin varlığı inkâr edilemez.⁸

Şâfiî mezhebinde sahih ve zayıf görüşler, fûrû fıkıh eserlerinde bazı ıstılahlarla ifade edilmiştir. Konunun anlaşılması açısından bu ıstılahları konu edinen eserleri zikretmekte fayda görüyoruz.

⁶ Ahmed b. Muhammed İbn Hacer el-Heytemî, *Fetâva'l-kübra'l-fikhiyye* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 4/63; Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmu' şerhu'l-Mühezzeb*, thk. Muhammed Necib el-Mutî (Cidde: Mektebetu'l-İrşad, ts.) 1/44; Muhammed Ebû Zehra, *eş-Şâfiî hayâtuhû ve 'asruhû ve ârâuhû ve fıkhuhû* (Mısır: Dâru'l-Fikr, 1978), 389.

⁷ Okuyucu, *İslam İlim Geleneğinde Nevevî*, 109.

⁸ Meykarî, *Süllemü'l-müt'allimî'l-muhtâc ilâ ma'rifeti rumûzi'l-Minhâc* (*Minhâcü't-tâlibîn ile birlikte*). thk. İsmail Osman Zeyn (Beyrut: Dâru'l-Minhâc, ts.), 85.

Istilah, bir topluluk tarafından belirli bir kelime veya ifadenin özel bir anlamda kullanılmasında anlaşmaya varılması durumudur.⁹ Başka bir deyişle, bir toplumda kullanılan bir kelimenin toplumun tüm kesimi tarafından aynı şekilde anlaşılmasıdır.¹⁰ İstilahlar, dört mezhep fıkıh eserlerinde yer bulmuştur. Kitaplarda uzun ifadelerin kısa rumuz ve ıstilahlarla ifade edilmesi, gerek tasnif gerek tedrisat faaliyetlerinde fukahânın işini kolaylaştırmıştır.

Şâfiî mezhebi fukahâsı, diğer mezhep fukahâsı gibi tasniflerinde kendilerine has ıstilahlar kullanmışlardır. Şâfiî fıkıh kitaplarında bazı ıstilahlar, özel anlamlar taşımış, müellif ve kitapları temsil eden özel rumuz ve ıstilahlar kullanılmıştır. Mezhep imamının veya mezhep fakihlerinin görüşleri nakledilirken hangisinin râcih, hangisinin mercûh görüş¹¹ olduğunu anlayabilmek için bu özel rumuz ve ıstilahların bilinmesi gerekmektedir.

Şâfiî fukahâsının tasniflerinde kullandıkları ıstilahları bilmek Şâfiî mezhebiyle ilgilenen ve tedrisatla meşgul olanlar için büyük önemi haizdir. Şâfiî fukahâsının eserleri okunurken onların içtihat ve delillerindeki nihai kararı bu ıstilahlar ifade etmektedir. Bu ıstilahları bilmeyen ilgili ıstilahlarla kastedilen manalar arasında ayırım yapamaz. “Râcih”, “mercûh”, “mutemed”, “müftâ bih” ve “metruk” görüşleri bilemez. Zayıf görüşler ile amel etme, fetva verirken yanılma ihtimali yüksek olur.

Bazı Şâfiî fukahâsı, fukahânın bu yanılma ihtimalini asgariye indirmek ve fikhî meselelere ulaşmasında zaman kaybına mahal vermemek için, mezhep ıstilahlarını konu edinen eser yazmışlardır. Bu hususta yazılmış en önemli eserlerden bazıları şunlardır:¹² Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ el-Kazvîni er-Râzî (öl. 395/1004), *Hilyetü'l-fukahâ*; Ebû İshâk İbrâhîm b. Ali eş-Şîrâzî (öl. 476/1084), *Kitâbu'l-Hudûd*; el-Kâdî Şeyh Zekeriyâ b. Muhammed el-Ensârî (öl. 925/1519), *el-Hudûdu'l-enîka ve't-ta'rîfâtü'd-dakika*; İmam Nevevî, *Tehzîbu'l-esmâi ve'l-lüğât*; 'Îmâduddîn İsmâîl b. Ebi'l-Berakât (İbn Bâtayş) el-Mûsilî (öl. 655/1257), *el-Muğnî fi'l-enbâi 'an garîbi'l-mühezzebi ve'l-esmâ*; Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Feyûmî el-Hamevî (öl. 770/1368-69), *Kitâbu'l-misbâhi'l-münîr fi garîbi's-Şerhi'l-kebîr li'r-Râfi'i*; 'Alevî b. Ahmed b. Abdirrahman es-Sekkâf el-Mekkî (öl. 1335/1916-17), *el-Fevâidu'l-Mekkiyye fîmâ yehtâcuhu talabetu's-Şafi'iyye*.

⁹ Levis Ma'luf, *el-Müncid* (Beyrut: el-Kêsulikiyye, 1952), 446; İbrahim Mustafa vd., *el-Mu'cemu'l-vasîf* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 520.

¹⁰ Ali b. Seyyid eş-Şerif el-Cürcanî, *Mu'cemu't-Ta'rîfât*, thk. Muhammed Sıddık el-Minşavî (Kahire: Dâru'l-Fazîle, ts.), 30; Süleyman b. Muhammed b. Ömer, *Tuhfetü'l-habîb 'ale şerhi'l-Hatîb el-Büceyrimî* (Büceyrimî 'ale'l-Hatîb) (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1417/1996), 1/92; Fehd Abdullah Hubeyşî, *el-medhal ilâ mezhebi's-Şafi'iyyeti* (Ebu Dabî: Mektebetu 'Ayni'l-Câmi'a, 2005), 118; Ali Cuma, *el-Medhal ilâ diraseti'l-mezâhibi'l-fikhiyye* (Kahire: Dâru's-Selâm, 1433/2012), 70; Sakkâf, *el-Fevâidu'l-Mekkiyye fîmâ yehtecuhu talabetu's-Şafi'iyye* (Yemen: Merkezu'n-Nûr li'd-Dirâseti ve'l-Ebhâs, ts.), 121.

¹¹ Tercih edilen delil veya ispat vasıtasına râcih, terkedilene mercûh, delillerden birine güç veren ilâve özelliğe rüchân (mürecchih) denilir. Şükrü Özen, “Tercih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/484.

¹² Kavâsimî, *el-Medhal ilâ mezhebi'l-İmâmî's-Şafiî* (Ürdün: Daru'n-Nefais, 1423/2003), 503.

1. Nevevî'nin Minhâc'ında Mezhep Görüşleri İçin Kullandığı İstilahlar

İmam Şâfiî, *er-Risâle*, *el-Ümm* ve *Cimâ'u'l-ilm* eserlerinde az da olsa fikhî istilahlar kullanmıştır.¹³ Şâfiî'den sonra mezhep fukahâsı da mezhep görüşlerini ve bunlar arasındaki tercihlerini ortaya koyan çeşitli istilahlar kullanmışlardır. Ancak Şâfiî fukahâsı, kullandıkları *kavil*, *vecih* veya *tarik* istilahlarından hangisinin tercih edilmesi hususunda ihtilaf etmiş, bazı meselelerde râcîh görüşü bile belirtmedikleri olmuştur. Nitekim Nevevî, Şîrâzî'nin *el-Mühezzeb* adlı eserine yazdığı *el-Mecmû'* adlı şerhinde bu hususa dikkat çekmiştir.¹⁴

Şâfiî mezhebinde söz konusu istilahların kullanımı; Fûrânî (öl. 462/1069), Cüveynî (öl. 478/1085), Gazâlî (öl. 505/1111), Râfiî ve Nevevî ile gelişme kaydetmiştir. Râfiî'nin kullandığı istilahlar, bu alanda Nevevî'ye önemli derecede öncülük etmiştir.¹⁵ Nitekim Râfiî, Nevevî'nin kullandığı birçok istilâhı önceden kullanmış, lâkin bu istilahlar arasında Nevevî gibi net bir ayrıma gitmemiştir.¹⁶ Tercih ettiği kavil, vecih veya tarik için aynı istilâhı kullanabilmiştir. Bazen tercih ifadelerinden kaviller, vecihler veya tarikler arasında hangisini tercih ettiği belli olmamıştır.

Nevevî, eserlerinde Râfiî'nin kullandığı bütün istilâhlara yer verdiği gibi, başka istilahlar da kullanmıştır. Râfiî ve önceki fukahânın kullanımlarındaki karışıklığa düşmemiştir. Yazdığı eserlerin mukaddimelerinde hangi istilâhtan neyi kastettiğini izah etmiştir.¹⁷

İmam Nevevî, Şâfiî mezhebinin görüşlerini tenkîh etmekle beraber mezhebin fikhî istilahlarına da zenginlik getirmiştir. *Minhâc*, *Mecmû'*, *Ravda* ve *Tahkik* adlı eserlerinin mukaddimelerinde, kendisine ait fikhî istilâhlara değinmiştir. *Minhâc* eserinin mukaddimesinde zikrettiği fikhî istilahlar, Nevevî'nin istilâhları arasında en meşhur olanıdır. Bu eser muteber kaynakların başında gelmektedir. Yazıldığı dönemden sonra bu eserin üzerinde çok sayıda çalışma yapılmıştır.¹⁸

Minhâc, Şâfiî mezhebi müteahhir dönem fukahâsı için âdeta referans bir metni haline gelmiş, Nevevî'den sonra en çok okunan, okutulan ve üzerine muhtelif tür ve hacimlerde telifat yapılan eser haline gelmiştir. Zira bu eser hem

¹³ Muhammed İdris eş-Şâfiî, *el-Ümm*, thk. Rifat Fevzî Abdulmuttalib (Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1422/2001), 9/76. Muhammed İbrahim Hafnâvî, *el-Fethu'l-mubîn fî ta'rîfi müstalahâtî'l-Fukahâ' ve'l-Usûliyyîn* (Kahire: Dâru's-Selâm, 1430/2009), 1/3; Muhammed İdris eş-Şâfiî, *Cimâ'u'l-ilm*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Kâhire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.), 93; Muhammed İdris eş-Şâfiî, *er-Risale*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Mısır: Matba'a Mustafa el-Babî el-Halebî, 1357/1938), 116.

¹⁴ Nevevî, *el-Mecmû'*, 1/18.

¹⁵ Taha Nas, "Şâfiî Mezhebinin Temel Kavramlarından "Kavl" ve İlgili İstilahların Kullanımı ve İşlevi", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2021), 72.

¹⁶ Nas, "Şâfiî Mezhebinin Temel Kavramlarından "Kavl" ve İlgili İstilahların Kullanımı ve İşlevi", 72.

¹⁷ Nas, "Şâfiî Mezhebinin Temel Kavramlarından "Kavl" ve İlgili İstilahların Kullanımı ve İşlevi", 72; Taha Nas, "Şâfiî Mezhebinde "Tarik" Kavramının Kullanımı ve İşlevi", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2022), 69.

¹⁸ Meykarî, *Süllemü'l-müt'allim*, 54; Ali Cuma, *el-Medhal*, 82; Hubeyşî, *el-Medhal*, 87.

ihhtisar hem de şerh olarak görülebilecek bir üslup ve muhtevaya sahiptir. Nevevî geliştirdiği terminolojiyi *Minhâc*'ın mukaddimesinde zikretmiş, teklifinin sonraki müelliflerce de kabul görülmesiyle Şâfiî fûrû yazımı standart hale gelmiştir.¹⁹

Minhâc'da her bir görüş için onu ifade eden bir ıstılah kullanılmıştır. Tercih ettiği ıstılahların her birisinin bir hilafı, mukabili vardır. Bu hilaf; ya İmam Şâfiî'nin kavilleri arasında ya da Şâfiî mezhebi ashabının vecihleri arasında ya da kavi ve vecihlerden mürekkep olan iki görüş arasında olmaktadır.

Nevevî, *Minhâc* eserinde toplamda on yedi ıstılah kullanmıştır. Bunların dışında kalan ıstılahları ise *Minhâc*'dan sonra ona yazılan şerh ve haşiyelerin musannifleri eklemiştir.²⁰ *Minhâc*'da şu ıstılahlara yer verilmiştir:

1.1. Azhar

İmam Şâfiî'nin kavilleri arasında tercih edilen kavli belirtmektedir.²¹ *Azhar* görüşün mukabili olan görüşle fetva verilmez; kişi sadece kendi şahsı ('amelu'n-nefs) için mukabil görüşü taklid edip amel edebilir.²²

1.2. Meşhûr

İmam Şâfiî'nin kavilleri arasında tercih edilen kavli ifade eder.²³ Fakat *azhar* ıstılahında mukabil görüşün delili güçlü iken *meşhûr* ıstılahında ise mukabil görüşün delili zayıftır.²⁴

1.3. Esah

İmam Şâfiî'nin ashabının, bir mesele hakkındaki iki veya daha fazla vecihleri arasında yapılan tercihi ifade eder.²⁵ Fetva esah görüşe göre verilir, mukabiline

¹⁹ Okuyucu, *İslam İlim Geleneğinde Nevevî*, 111.

²⁰ Endûnisî, *el-Hazâinü's-seniyye min meşâhiri'l-kütübi'l-fikhiyyetti li eimetine'l-fukahâi's-Şâfiyye* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 1424/2004), 179; Meykarî, *Süllemü'l-müt'allim*, 54; Ali Cuma, *el-Medhal*, 82; Hubeyşî, *el-Medhal*, 87-88.

²¹ Zâfirî, *Müstalahâtü'l-mezâhibi'l-fikhiyye* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1422/2002), 269; Sakkâf, *el-Fevâidu'l-Mekkiyye*, 147-148; 'Ayderus, *eş-Şâfi'iyetu fi beyâni ıstılahâtî's-Şâfi'iyye* (Endonezya (Malanc): Matba'atu'l-Hacûn, 1414), 52; Ali Cuma, *el-Medhal*, 82; Hafnâvî, *el-Fethu'l-mubîn*, 171-172.

²² Kürdî, *el-Fevâidü'l-Medeniyye*, 65-66.

²³ Zâfirî, *Müstalahâtü'l-mezâhibi'l-fikhiyye*, 270; Sakkâf, *el-Fevâidu'l-Mekkiyye*, 147; Meykarî, *Süllemü'l-müt'allim*, 55; 'Ayderus, *eş-Şâfi'iyetu fi beyâni ıstılahâtî's-Şâfi'iyye*, 56; Ali Cuma, *el-Medhal*, 82; Hafnâvî, *el-Fethu'l-mubîn*, 172.

²⁴ Meykarî, *Süllemü'l-müt'allim*, 55.

²⁵ Sakkâf, *el-Fevâidu'l-Mekkiyye*, 147; Zâfirî, *Müstalahâtü'l-mezâhibi'l-fikhiyye*, 271; Endûnisî, *el-Hazâinü's-seniyye*, 181; Meykarî, *Süllemü'l-müt'allim*, 55; 'Ayderus, *eş-Şâfi'iyetu fi beyâni ıstılahâtî's-Şâfi'iyye*, 56; Ali Cuma, *el-Medhal*, 82; Hafnâvî, *el-Fethu'l-mubîn*, 172.

ıstılâhî olarak sahîh denilmişse bile zayıf görüşlerden sayılmış,²⁶ fetva yönünden sahîh görülmemiştir.²⁷ Yani Terim olarak sahih kullanılmışsa da görüş olarak bu görüş sahih görülmemiştir.

1.4. Sahîh

İmam Şâfiî'nin ashabının bir mesele hakkındaki vecihleri arasında yapılan tercihi ifade eder. Mukabili, fâsid olan zayıf görüştür. Bu mukabil görüş ile fetva verilmez.²⁸

1.5. Mezheb

İmam Şâfiî'nin kavilleri arasındaki tercihi veya ashabının vecihleri arasındaki tercihi ifade eder. Şâfiî'nin ashabından bazıları bir mesele hakkında, "Bu meselede iki kavil var." derken, bir diğeri de "Bu meselede iki vecih var." diyebilmiştir. "Bu meselede iki kavil var." derken, bir diğeri de "Bu meselede iki vecih var." diyebilmiştir.²⁹ Mezheb ıstılâhı, fetvada râcih olan görüştür. Mukabili olan görüş ile fetva verilmez.³⁰

1.6. رواية - في قول - في نص - في رواة Fî kavli kezâ - Fî kavlin - Fî nassin - Fî rivâyetin

Bu ıstılâhlar Şâfiî'nin kavillerinden mercûh olan zayıf görüşleri ifade eder. Bu ıstılâhların mukabilleri râcih olan görüşlerdir.³¹

²⁶ Endûnisî, *el-Hazâinü's-seniyye*, 186,

²⁷ فَكَانَ ذَلِكَ صَحِيحًا بِالِاغْتِبَارِ الْمَذْكُورِ، وَإِنْ كَانَ ضَعِيفًا بِالْحَقِيقَةِ لَا يَجُوزُ الْعَمَلُ بِهِ. Şirvânî - 'Abbâdî, *Havaşî ale Tuhfetu'l-Muhtâc* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.), 1/50; Ebû Bekr es-Seyyid Muhammed Şeta ed-Dimyâtî, *Îlânetu't-tâlibin* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 2002), 1/19; Kürdî, *el-Fevâidü'l-Medeniyye fi beyâni men yüftâ bi kavlihî mine's-sâdeti's-Şâfi'iyye*, thk. Bessâm Abdülvehhab el-Câbî (Lübnan: Dârü'l-Cefan ve'l-Câbî, 2011), 67.

²⁸ Sakkâf, *el-Fevâidu'l-Mekkiyye*, 147; Endûnisî, *el-Hazâinü's-seniyye*, 181; Meykarî, *Süllemü'l-müt'allim*, 59; 'Ayderus, *eş-Şâfi'iyyetu fi beyâni ıstılâhâtî's-Şâfi'iyye*, 53; Ali Cuma, *el-Medhal*, 82; Hafnâvî, *el-Fethu'l-mubîn*, 172.

²⁹ Nevevî, *el-Mecmu' şerhu'l-Mühezzeb*, 1/107-108; Sakkâf, *el-Fevâidu'l-Mekkiyye*, 148; Meykarî, *Süllemü'l-müt'allim*, 79; 'Ayderus, *eş-Şâfi'iyyetu fi beyâni ıstılâhâtî's-Şâfi'iyye*, 54-56; Ali Cuma, *el-Medhal*, 82; Hafnâvî, *el-Fethu'l-mubîn*, 171.

³⁰ Sakkâf, *el-Fevâidu'l-Mekkiyye*, 148; Endûnisî, *el-Hazâinü's-seniyye*, 182; Meykarî, *Süllemü'l-müt'allim*, 54; 'Ayderus, *eş-Şâfi'iyyetu fi beyâni ıstılâhâtî's-Şâfi'iyye*, 33; Ali Cuma, *el-Medhal*, 83; Hafnâvî, *el-Fethu'l-mubîn*, 172.

³¹ Sakkâf, *el-Fevâidu'l-Mekkiyye*, 152; Zâfirî, *Müstalahâtü'l-mezâhibi'l-fikhiyye*, 278-279; 'Ayderus, *eş-Şâfi'iyyetu fi beyâni ıstılâhâtî's-Şâfi'iyye*, 19; Endûnisî, *el-Hazâinü's-seniyye*, 181; Hafnâvî, *el-Fethu'l-mubîn*, 173.

1.7. قيل - وقيل كذا- ويقال - حكى Kîle - Ve kîle kezâ - Ve yukâlu Hukiye

Şâfiî'nin ashabının görüşlerinden zayıf olan vechi ifade ederler. Mukabilleri kuvvetli olan vecihtir.³²

Yukarıda zikredilen ıstılahlardan, *Minhac*'da İmam Şâfiî'nin güçlü kavillerini ifade etmek için *azhar*, *meşhur*, *mezhep* ıstılahları kullanılmışken zayıf kavillerini ifade etmek için *fî kavlin*, *kîle kezâ*, *kîle ve fî kavlin* ıstılahları kullanılmıştır.³³ Benzer şekilde mezhep ashabının ashabının güçlü vecihleri için *esah*, *sahîh*, zayıf vecihleri için ise *kîle*, *fî vechin* ıstılahları kullanılmıştır.³⁴

2. "Kîle" ve "fî kavlin" ıstılahları ile Nitelendirmeyen Zayıf Görüşler

Nevevî, *Minhac*'da hem İmam Şâfiî'nin kavilleri hem de ashabının vecihleri arasındaki sahih ve zayıf görüşleri tasnif etmiştir.³⁵ Nevevî'nin bu titiz yaklaşımına rağmen, haklarında *kîle ve fî kavlin* ıstılahlarını kullanmadığı on altı mesele hakkında, müteahhir Şâfiî fukahâsı zayıf görüş olduklarını beyan etmişlerdir. *Minhac*'da sahih görüş olarak belirtilen bu on altı meselenin aslında zayıf görüş olarak nitelendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu başlık altında *Minhac*'da zayıf görüşler için kullanılan *kîle ve fî kavlin* ıstılahlarıyla nitelendirilmeyen, fakat sonradan müteahhir Şâfiî fukahâsı tarafından zayıf kabul edilen meseleler ele alınacaktır.

2.1. Birinci Mesele

Kitâbu't-Tahâre bölümünün teyemmüm konusunda geçmektedir. Teyemmümün rükunleri zikredilirken, sahih görüşe göre niyetin, toprağın yüze nakledilmesiyle birlikte yapılması ve yüzün bir kısmının mesh edilmesine kadar bu niyetin devam ettirilmesinin vacîp olduğu ifade edilmektedir.³⁶

Zekeriyyâ el-Ensârî ve İbn Hacer el-Heytemî bu konuda aynı görüştedir.³⁷ Ancak Ensârî ve Heytemî'nin dışında kalan müteahhir Şâfiî fukahâsından Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî (öl. 977/1570) ve Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Hamza er-Remlî bu kanaate katılmamışlardır. Onlara göre teyemmüm

³² Sakkâf, *el-Fevâidu'l-Mekkiyye*, 152; Zâfirî, *Müstalahâtü'l-mezâhibi'l-fikhiyye*, 279; 'Ayderus, *eş-Şâfi'iyetu fî beyâni ıstılahâtî's-Şâfi'iyiye*, 19-29; Endûnisî, *el-Hazâinü's-seniyye*, 182; Hafnâvî, *el-Fethu'l-mubîn*, 173.

³³ M. Yaşar Kandemir, "Nevevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/45-49.

³⁴ Meykarî, *Süllemü'l-müt'allim*, 54; Hubeyşî, *el-Medhal*, 88.

³⁵ Meykarî, *Süllemü'l-müt'allim*, 54; Hubeyşî, *el-Medhal*, 88.

³⁶ وَجِبَ قَرْنًا بِالْقَلْبِ، وَكَذَا اسْتِدَامَتُهَا إِلَى مَسْحِ شَيْءٍ مِنْ الْوَجْهِ عَلَى الصَّحِيفِ. Nevevî, *Minhac*, 7.

³⁷ Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 1/360; Ensârî, *Fethu'l-Vehhâb*, 1/45; Ebû Yahya Zekariyyâ b. Muhammed el-Ensârî, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, *el-Ğuraru'l-behiyye fî şerhi'l-Behceti'l-Verdiyye* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418/1997), 2/267.

ederken niyetin toprağın yüze nakledilmesiyle birlikte yapılması ve yüzün bir kısmının toprakla mesh edilmesine kadar bu niyetin devam ettirilmesi vacîp değildir. Remlî ve Şirbînî, toprağın yüze nakledilmesi ve yüzün toprakla mesh edilmesi esnasındaki niyetin varlığını yeterli görmüşlerdir. Bu iki işlem arasında niyetin devam etmemesi durumunda, niyetin bozulmayacağı kanaatindedirler.³⁸

Bu meselede toprağın yüze nakledilmesiyle birlikte yapılan niyetin, yüzün bir kısmının mesh edilmesine kadar devam etmesini vacîp gören görüş; yüzün bir kısmının mesh edilmesinden önce niyetin kesilmesini uygun görmemişlerdir. Zira toprağı yüze nakletmenin teyemmümün rûknü olsa bile, haddi zatında teyemmümde maksud değildir. Teyemmümde niyetten maksud olan yüzün bir kısmının mesh edilmesidir. Dolayısıyla yüzün bir kısmı mesh edilinceye kadar niyetin nakil esnasında da devam ettirilmesini vacîp görmüşlerdir.

Toprağın yüze nakledilmesiyle birlikte yapılan niyetin, yüzün bir kısmının mesh edilmesine kadar devam etmesini vacîp görmeyen görüş ise bu durumu, su ile abdest alırken yüzün yıkanırken başta getirilen niyetin yüzün yıkanması bitmeden kesilmesi durumunda niyetin kâfi geldiğine kıyas yapmışlardır.³⁹

2.2. İkinci Mesele

Kitâbu's-Salât bahsinin nafiye namaz konusunda geçmektedir. *Minhâc'da* cemaatle kılınması sünnet olmayan nafiye namazlar bahsinde duhâ (kuşluk) namazının en az iki, en çok on iki rekât olduğu zikredilmektedir.⁴⁰ Remlî ve Şirbînî, hocaları Şihabüddin Ahmed b. Hamza er-Remlî'ye (öl. 957/1550) muvafakat ederek duhâ namazının en çok sekiz rekât olduğunu mutemet görüş olarak benimsemişlerdir. Hatta onlar, tek bir niyetle sekiz rekâtтан fazla duhâ namazı kılmayı caiz görmemişlerdir.⁴¹

Ensârî ve Heytemî ise duhâ namazının en çok on iki rekât olduğunu en faziletli olanın ise sekiz rekât olduğu görüşündedirler. Heytemî, duhâ namazının en çok on iki rekât olduğuna dair hadisin zayıf olmakla beraber fezâilu'l-a'mâl (terğîb ve terhîb edici hadisler) babında onunla amel edilebileceğini, bundan dolayı da sekiz rekâtтан daha fazla duhâ namazına niyet edilebileceğini ifade etmiştir.⁴² Ensârî, duhâ namazının en çok on iki rekât olduğunu, delil yönünden ise en faziletlisinin sekiz rekât olduğunu belirtmiştir.⁴³

Duhâ namazının en çok rekât olduğu konusunda olan ihtilaf bu konuda rivayet edilen hadislerden kaynaklanmaktadır. Zira Duhâ namazının en çok sekiz

³⁸ Remlî, *Nihayetu'l-muhtâc*, 1/298; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/98.

³⁹ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/98.

⁴⁰ وَمِنْهُ الضُّحَى، وَأَقْلُهَا رَكْعَتَانِ، وَأَكْثَرُهَا اثْنَتَا عَشْرَةَ. Nevevî, *Minhâc*, 16.

⁴¹ Remlî, *Nihayetu'l-muhtâc*, 2/117; Ensârî, *el-Ğuraru'l-behiyye*, 4/150; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/223.

⁴² Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 2/232.

⁴³ Ensârî, *Fethu'l-Vehhâb*, 1/102; Ensârî, *el-Ğuraru'l-behiyye*, 4/150.

rekât olduğu görüşü sahîh hadise dayanmaktayken en çok on iki rekât olduğu görüşü zayıf hadise dayanmaktadır. Nevevi de *Mecmû'* ve *Tahkîk* eserlerinde, *Minhac'*taki bu görüşüne muhalif olarak Duhâ namazının en çok sekiz rekât olduğunu ifade etmiştir.⁴⁴

2.3. Üçüncü Mesele

Kitâbu salâtî'l-cemâat bahsinde korku namazı konusunda geçmektedir. *Minhac'*da, savaş esnasında çarpışma şiddetlendiğinde kişinin silahı ma'fuvât kapsamında değerlendirilmeyen bir kanla kirlendiğinde silahını bırakması gerektiği; ancak zaruret sebebiyle silahı bırakması mümkün değilse onu elinde tutabileceği, bu halde namazını kılacağı ve söz konusu namazı kaza etmeyeceği ifade edilmektedir.⁴⁵

Heytemî, Remlî ve Şirbînî, bu durumda silahı elinden bırakması mümkün olmazsa silahı elinde tutacağı, namazını kılacağı ve bu namazı kaza etmeyeceği şeklindeki *Minhac'*da azhar olan görüşe katılmamışlardır. Zira onlara göre bu nadir ve az karşılaşılan bir durum olduğundan, bu namazın kaza edilmesi gerekir.⁴⁶

Ensârî ise *Minhac'*da geçen ifadeye aynen katılmış, bu durumda silahın elde tutularak namazın kılınacağını ve namazın kaza edilmeyeceği görüşünde olmuştur.⁴⁷

Savaşta olan bu durumda kılınan namazın kaza edilip edilmeyeceği hususunda olan ihtilaf, bu durumun genel özürlerden kabul edilip edilmeyeceği yorumuna bağlı kılınmıştır. Genel özürlerdendir yorumunu yapan fukahâ onu müstehâda olan kadın durumuna benzeterek ma'zur görmüş, namazını kaza etmez, görüşünde olmuştur. Bu durumu genel özür görmeyen, nâdir durumlardan gören fukahâ ise namazını kaza eder, görüşünde olmuştur.⁴⁸

2.4. Dördüncü Mesele

Kitâbu'l-Cenâiz bahsinde, mezarın en az derinliği faslında geçmektedir. *Minhac'*da, "Ufurla (aspir) boyanmış mu'asfar (kırmızımsı-turuncu renge boyalı)

⁴⁴ ama حكم المسألة فقال اصحابنا صلاة الضحى سنة مؤكدة واقبلها ركعتان واكثرها ثمان ركعات، Nevevî, *el-Mecmu' şerhu'l-Muhezzeb*, 7/218; Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Kitâbu't-Tahkîk*, thk. Âdil Abdu'l-Mevcûd – Ali Muavvad (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1992), 228; Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 2/232.

⁴⁵ قضاء في الظَّهْرِ، 228. وَيُلْقِي السِّلَاحَ إِذَا دُمِيَ فَإِنْ عَجَزَ أَمْسَكَهُ، وَلَ . Nevevî, *Minhac*, 23.

⁴⁶ Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 3/14; Remlî, *Nihayetu'l-muhtâc*, 2/370; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/223.

⁴⁷ Ensârî, *Fethu'l-Vehhâb*, 1/143; Ensârî, *el-Ğuraru'l-behiyye*, 5/198.

⁴⁸ وَلَا . Ensârî, *el-Ğuraru'l-behiyye*, 5/198; (وَ) غُذِرَ (مُمَسِّكُ السِّلَاحِ ، أَوْ مَا أَشْبَهَهُ) كَالثَّوْبِ (مُلَطَّخًا) يَدَمُ (عِنْدَ احْتِيَاجِهِ) قَضَاءُ فِي الظَّهْرِ) ؛ لِأَنَّهُ غُذِرَ يَعْمُ فِي حَقِّ الْمُقَاتِلِ فَأَشْبَهَ الْإِسْتِحَاظَةَ وَالْمُعْتَمِدُ فِي الشَّرْحَيْنِ وَالرُّؤُوسَةِ وَالْمَجْمُوعِ عَنْ الْأَصْحَابِ وَجُوبُهُ وَاعْتَمَدَهُ الْإِسْنَوِيُّ وَغَيْرُهُ وَمَنْعُوا التَّغْلِيلَ الْمَذْكُورَ وَقَالُوا بَلْ ذَلِكَ نَادِرٌ . Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 3/14.

bezle cenazeyi kefenlemek mekruhtur." ifadesi geçmektedir.⁴⁹ Bu ifadede erkek ve kadın için bir ayırım yapılmamış, ifade mutlak olarak kullanılmıştır. Müteahhir Şâfiî fukahâsı, mu'asfar kefenin kullanılmasının mekruh mu, haram mı olduğu hususunda ihtilafa düşmüşlerdir.

Heytemî, libâs babında İmam Şâfiî'nin usfurlu elbisenin giyimini helal kılan kavli olmasına rağmen onun "Hadis sahihse o mezhebimdir" ifadesine binaen sahih hadislerle dayanarak erkeğin mu'asfar elbise giymesinin haram olduğunu ifade etmiştir.⁵⁰ Heytemî, ölüyü kefenleme faslında da cenazenin hayatta iken ona giyinmesi caiz olan elbise ile kefenlemesini caiz görmüştür. Erkeğin hayatta iken ipek, müza'far (safran ile boyanmış) ve mu'asfar (usfur ile boyanmış) elbiseleri giymesi nasıl haram ise başka elbiseler varken ölüsünü de bu elbiselerle kefenlemek haramdır demiştir.⁵¹ Bunun neticesinde Heytemî, ister ipleri örülmeden önce usfurla boyanmış olsun ister örüldükten sonra usfurla boyanmış olsun, mu'asfar kefenin erkek olan cenazede kullanılmasını haram görmüştür.⁵²

Ensârî de, kadının ipek, muza'far ve mu'asfar bezle kefenlemesini kerâhetle caiz görürken, erkeğin bununla kefenlenmesini haram görmüştür.⁵³

Remlî ve Şirbînî ise *Minhâc'da* geçen; "Usfurla boyanmış bezle cenazeyi kefenlemek mekruhtur." ifadesine muza'farı da katarak bu durumu kadına tahsis etmişlerdir. Erkek için ise muza'far (zaferanla boyanmış) kefenin haram olduğunu beyan etmişlerdir. Mu'asfar kefenin kullanılmasının hükmünü de libâs bahsindeki hüküm ile bir saymışlardır.⁵⁴

Remlî ve Şirbînî, libâs bahsinde erkek ve hünsânın muza'far ile boyanmış elbiseyi giyinmesini haram görmüştür. Mu'asfar elbise giymeyi ise "İmam Şâfiî'nin de görüşü budur." diyerek haram olmadığını belirtmişlerdir. Bu görüşe muhalefet eden Beyhakî, Amr b. Âs'ın erkeklerin mu'aşfar (usfurla boyanmış) elbise giymelerini yasaklayan hadisinin umum ifade ettiğini; dolayısıyla bu yasağın yalnızca Hz. Ali'ye özgü olmadığını belirtir. Beyhakî'ye göre doğru olan görüş, mu'aşfar elbise giymenin haram olduğu yönündedir.⁵⁵ ifadesinden maksadın örülmeden önce ipleri usfurlanmış elbise olmadığını, örüldükten sonra ipleri usfurla boyanarak mu'asfarlaşmış elbise olduğunu, ifade etmişlerdir.⁵⁶

⁴⁹ وَيُكْرَهُ الْكَفْنُ الْمُعَصَّرُ. Nevevî, *Minhâc*, 28.

⁵⁰ Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 3/27- 185- 313.

⁵¹ Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 3/27.

⁵² Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 3/185; Şirvânî - 'Abbâdî, *Havaşî ale Tuhfetu'l-muhtâc*, 3/185.

⁵³ Ensârî, *el-Ğuraru'l-behiyye*, 5/484; Ensârî, *Fethu'l-Vehhâb*, 1/162.

⁵⁴ Remlî, *Nihayetu'l-muhtâc*, 3/21; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/358.

⁵⁵ Ebû Bekir el-Beyhakî, *Süneni'l-Beyhakî el-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir 'Atâ, 5/61.

⁵⁶ Ebû Bekir el-Beyhakî, *Şu'abu'l-İmân*, thk. Abdu'l-Ali - Abdulhamid Hâmid (Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 1423/2003), 7/53. Remlî, *Nihayetu'l-muhtâc*, 5/191; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/308.

2.5. Beşinci Mesele

Kitâbu's-siyâm bahsinde, oruç için niyet şarttır faslında geçmektedir. Bu fasılda Ramazan orucu niyeti için, farz namaza niyet getirirken edâ, farz ve lillâhi lafızları hakkında ifade edilen hususların geçerli olduğu ifade edilmiştir.⁵⁷ Farz namaza niyette, farz kelimesini kullanmanın şart olduğunu görmekteyiz.⁵⁸ Dolayısıyla imam Nevevî'nin oruç için niyet getirilirken farz kelimesini kullanmayı şart koştuğu anlaşılmaktadır.

Heytemî, Remlî, Ensârî ve Şîrbînî gibi müteahhir Şâfiî fukahâsı ise namaz ve oruç ibadetlerinde niyetin içeriği hususunda ayrıma gitmişlerdir. Kılınacak namazın farz, nafil vb. namaz çeşitlerinden biri olabilme hasebiyle farz namaza niyet ederken niyette farz kelimesini şart koşmuşlardır. Ramazan ayında oruç tutacak bâliğ Müslümanın bu oruçtan başka nafil, adak vb. oruç çeşitlerini tutamayacağı, sadece farz orucunu tutabileceğinden, Ramazan orucuna niyet getirilirken farz kelimesini kullanmasını şart koşmamışlardır.⁵⁹

Minhac'da oruç için niyet getirilirken farz kelimesini kullanmayı şart koşan Nevevî, *Mecmû'* eserinde tutulması vacîp olan oruçta niyette farz kelimesini kullanmayı şart koşmamıştır. Bu konuda Nevevî'nin *Minhac*'dan sonra yazdığı *Mecmû'* eserinde eski görüşünden vazgeçtiği görülmektedir.⁶⁰

2.6. Altıncı Mesele

Kitâbu'l-Hac bahsinde, ihram babında geçmektedir. Hac için niyet getirecek kişinin, "Bedenine koku sürmesi sünnettir. Keza elbisesine de koku sürmesi sünnettir."⁶¹ ifadesi geçmektedir.

Bu konuda şu hususa dikkat çekmekte fayda olacağı kanaatindeyiz. Bu bahiste zikredilen ihramdan maksat, hac ibadetine niyettir. Zira şerhlere bakıldığında koku sürececek kişinin ister erkek ister kadın olsun ibaresine rastlanılır. Maksat mutlak anlamda ihramı giymek olsaydı bu ibarelerde ihram giymeyen kadın lafzı kullanılmayacaktı⁶²

⁵⁷ Nevevî, *Minhac*, 105. وَفِي الْأَدَاءِ وَالْفَرْضِيَّةِ وَالْإِضَافَةِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى الْخِلَافُ الْمَذْهُورُ فِي الصَّلَاةِ.

⁵⁸ Nevevî, *Minhac*, 26. وَالْأَصَحُّ وَجُوبُ نِيَّةِ الْفَرْضِيَّةِ دُونَ الْإِضَافَةِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى.

⁵⁹ Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 3/391; Remlî, *Nihayetu'l-muhtâc*, 3/161; Ensârî, *Fethu'l-Vehhâb*, 1/240; Ensârî, *Fethu'l-Vehhâb*, 1/240; Ensârî, *el-Ğuraru'l-behiyye*, 3/31; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/186.

⁶⁰ Nevevî, *el-Mecmu' şerhu'l-Mühezzebe*, 7/218. وَفِي اشْتِرَاطِ نِيَّةِ الْفَرِيضَةِ وَجِهَانِ (أَصْحَمًا) لَا يَشْتَرِطُ.

⁶¹ Nevevî, *Minhac*, 121. وَيُسْنَى الْغُسْلُ لِلْإِحْرَامِ، فَإِنْ عَجَرَ تَيَمَّمَ، وَلِذَلِكَ مَكَّةُ..... وَأَنْ يُطَيَّبَ بَدَنُهُ لِلْإِحْرَامِ، وَكَذَا ثَوْبُهُ فِي الْأَصَحِّ،

⁶² Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/479; Remlî, *Nihayetu'l-muhtâc*, 3/270; Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 4/58. مُرِيدُ الْإِحْرَامِ (بَدَنَهُ لِلْإِحْرَامِ) رَجُلًا كَانَ أَوْ خُنْثَى أَوْ امْرَأَةً شَابَّةً أَوْ عَجُوزًا.

Heytemî, ihrama niyet edecek kişinin elbisesine koku sürmesinin sünnet olmadığını, mekruh olduğunu ifade etmiştir.⁶³ Nevevî'nin *Mecmû'* adlı eserindeki, "bedene koku sürmek müstehap, elbiseye koku sürmek ise müstehap değildir." görüşünün muteber olduğunu ifade etmiştir.⁶⁴

Remlî, Ensârî ve Şirbînî, ihrama niyet edecek kişinin elbisesine koku sürmesinin *Minhâc* eserinde geçtiği gibi sünnet olmadığını bilakis caiz olduğunu ifade etmişlerdir.⁶⁵

İhrama niyet edecek kişinin bedenine koku sürmesinin sünnet olması hususunda ihtilaf etmeyen fukahâ, ihram diye tarif edilen elbiseye ise koku sürmenin sünnet, câiz veya mekruh olduğu hususunda ihtilaf ettiklerine şahit olunmaktadır.

2.7. Yedinci Mesele

Kitâbu'l-Hac bahsinde, ihram yasakları babında geçmektedir. "Mikât sınırından ihrama niyet etmek gibi emir olunan hac nüsüklerinden birinin terk edilmesi durumunda esah görüşe göre tertip kanı gerekir" ifadesi geçmektedir.⁶⁶ Tertip kanı; terkedilmesinde hac ve umrenin fâit olmadığı⁶⁷ fidyeye şeklidir. Bu fidyeye türünde emir olunan hac veya umre ibadetinden birini terk etmede kişi kurban keser, kurban bulamazsa kurban değerinde buğday alır ve Harem'deki fakir ve miskinlere dağıtır. Buna da gücü yetmez ise her bir müd (yaklaşık 560 gr) buğday karşılığında bir gün oruç tutar.

Müteahhir Şâfiî fukahâsından Ensârî, Heytemî, Şirbînî ve Remlî, *Minhâc*'da geçen yukarıdaki görüşün Gazâlî'nin sahih bulduğu görüş olduğunu, ondan daha sahih olan esah görüşün ise *Ravdatü't-tâlibîn*'de geçen görüş olduğunu ifade etmişlerdir. Bu görüşe göre kurban kesmeye gücü yetmeyen kişinin, kurban değerinde buğday dağıtmaya gücü olsa bile⁶⁸ temettü' haccında olduğu gibi üç günü Hac'ta yedi günü vatanına döndüğünde olmak üzere on gün oruç tutabileceği şeklindedir.⁶⁹

İmam Nevevî bu meselede *Minhâc*'da geçen bu görüşü aynı zamanda *Ravdatü't-tâlibîn* ve *Mecmû'* eserlerindeki görüşüne de muhalefet etmektedir. Zira bu

⁶³ Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 4/58.

⁶⁴ اتفق أصحابنا على أنه لا يستحب تطيب ثوب المحرم عند إرادة الاحرام وفي جواز تطيبه طريقان (أصحهما) وبه قطع المصنف والعراقيون جواز. Nevevî, *el-Mecmu' şerhu'l-Mühhezzeb*, 7/218.

⁶⁵ Remlî, *Nihayetu'l-muhtâc*, 3/270; Ensârî, *Fethu'l-Vehhâb*, 1/240; Ensârî, *el-Ğuraru'l-behiyye*, 7/493; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/479.

⁶⁶ Nevevî, *Minhâc*, 44.

⁶⁷ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/530.

⁶⁸ Ensârî, *el-Ğuraru'l-behiyye*, 7/401.

⁶⁹ Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 4/199; Remlî, *Nihayetu'l-muhtâc*, 3/358; Ensârî, *el-Ğuraru'l-behiyye*, 1/267; Ensârî, *Fethu'l-Vehhâb*, 1/530; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/530.

eserlerinde bu mesele hakkındaki görüş; bu durumda olan kişinin, üç günü Hac'ta yedi günü vatanına döndüğünde olmak üzere on gün oruç tutacağı şeklindedir.⁷⁰

Görüldüğü üzere İmam Nevevî, kendi yazdığı eserlerinde bile farklı tercihlerde bulunmuştur. Bu meselede İmam Nevevî'nin *Mecmû* ve *Ravdatü't-tâlibîn* eserlerindeki görüşüne itibar edilir. Zira Nevevî, kendi eserlerinde bir konuda farklı tercihlerde bulunmuşsa, bu durumda *Mecmû* ve *Ravdatü't-tâlibîn*'de geçen görüşleri *Minhâc* eserindeki görüşlerine tercih edilir.⁷¹

2.8. Sekizinci Mesele

Kitâbu'l-bey' başlığında, muhayyerlik babında geçmektedir. "Sevapsız hibede (karşılık beklenerek yapılan hibe⁷²) muhayyerlik yoktur." ifadesinden sonra "Sevabı olan hibede (karşılık beklenmeden yapılan hibe) de muhayyerlik olmadığı" belirtilmektedir.⁷³

Heytemî, Remlî, Ensârî ve Şirbînî, *Minhâc*'da geçen bu görüşün zayıf olduğunu mutemet görüşün ise "Sevabı olan hibede muhayyerliğin olduğunu" ifade etmişlerdir. Zira onlar, sevabı olan hibeyi gerçek bir bey' olarak görmüşlerdir.⁷⁴

Bu meselede zikredilen "Sevapsız hibe"'den maksat, hayatta iken ücret v.b karşılık alınmadan hediye etmek gibi karşı tarafa yapılan temlittir.⁷⁵ Bunun içine; muhtaç olana verilen veya ölümden sonra ahirette sevap beklemek kastıyla verilen sadaka ve karşı tarafa ikram için verilen hediye de girmektedir.⁷⁶

Sevabı olan hibe, bir şey karşılığında karşı tarafa yapılan temlittir. Bu çeşit hibede nasıl ki alışverişi temsil eden bey' akdinde "meclis muhayyerliği" varsa bu hibe çeşidinde de "meclis muhayyerliği" vardır. Zira lafızda hibe olarak ifade edilmişse bile, gerçekte taşıdığı mana itibarıyla bir bey' dir.⁷⁷

⁷⁰ Nevevî, *Ravdatü't-tâlibîn*, 3/185; Nevevî, *el-Mecmu' şerhu'l-Mühezzeb*, 7/507.

⁷¹ Okuyucu, *İslam İlim Geleneğinde Nevevî*, 47.

⁷² وهو تمليك تطوع في حياة لا لإكرام ولا لأجل، Nevevî, *Minhâc*, 253; فَإِنَّ مَلَكَ مُخْتَارًا لِقَوَابِ الْآخِرَةِ فَصَدَقَهُ،

ثواب، Dimyâtî, *Îânetu't-tâlibîn*, 3/168.

⁷³ وَلَا يَجَازُ فِي الْإِبْرَاءِ وَالنِّكَاحِ وَالْهَبَةِ بِلَا ثَوَابٍ. وَكَذَا ذَاتُ الثَّوَابِ. Nevevî, *Minhâc*, 47.

⁷⁴ Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 4/336; Remlî, *Nihayetu'l-muhtâc*, 4/7; Ensârî, *Fethu'l-Vehhâb*, 1/289; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 2/44.

⁷⁵ Nevevî, *el-Mecmu' şerhu'l-şühhezzeb*, 15/375.

⁷⁶ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 2/396.

⁷⁷ Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 5/419.

2.9. Dokuzuncu Mesele

Kitâbu'l-Bey bölümünde, "Satılan mal teslim alınmadan önce satıcının sorumluluğundadır." babında geçmektedir. Azhar görüşe göre "alacaklının borçlusunda olan alacağını başkasına satması (Borçlu olan Amr'da bulunan alacağı karşılığında Zeyd'in kölesini satın almak gibi) bâtıldır." ifadesi geçmektedir.⁷⁸

Ensârî, Heytemî, Şirbînî ve Remlî, *Minhâc*'da bu görüşün zayıf görüş olduğunu, mutemet görüşün borçlu kişiden olan alacağın başkasına satılmasının (kişinin, Amr'da olan alacağı karşılığında Zeyd'in kölesini satın almasını) geçerli olduğunu ifade etmişlerdir.⁷⁹

Selem akdi dışında kalan alacakta, alacaklının borçlusunda olan alacağını bir şey karşılığında üçüncü bir şahsa satmasını Şâfiî fukahâsı uygun görmüştür. Ancak bazıları bu şekilde olan satışta iki tarafın da alacağını almasını şart koşmuşlardır.⁸⁰

2.10. Onuncu Mesele

Kitâbu'l-hibe bahsinde geçmektedir. Esah görüşe göre "Kişinin alacağını borçlusuna hibe etmesi borçluyu borcundan muaf tutmaktır; kişinin alacağını borçludan başkasına hibe etmesi ise bâtıldır." ifadesi geçmektedir.⁸¹

Ensârî ve Heytemî, "borçluda olan alacağı, borçludan başkasına hibe etmek bâtıldır." şeklindeki görüşüne katılmamışlardır. Bunun mukabilinde olan alacağın borçludan başkasına hibe edilebileceği görüşünü "esah görüş" olarak kabul etmişlerdir.⁸²

Şirbînî ve Remlî ise *Minhâc*'da geçen "alacağı borçludan başkasına hibe etmek bâtıldır." şeklindeki görüşe katılmışlardır.⁸³

Kişinin alacağını borçludan başkasına hibe etme, Şâfiî fukahâsı arasında ihtilaflı olan meselelerdendir. Bazı fukahâ, hibede akit olunan şeyi kabz etmenin şart koşulduğunu, bu meselede ise alacaklının malını hibe edeceği kişiye teslim etmeye muktedir olmadığından dolayı bu hibeyi caiz görmemişlerdir. Diğer fukahâ ise borçluda olan alacağın başkasına satılmasını caiz gördükleri gibi tarik-i evlâ ile bu şekilde olan hibeyi de caiz görmüşlerdir.

⁷⁸ وَبَيَّعَ الدَّيْنِ لغيرِهِ مَنْ عَلَيْهِ بَاطِلٌ فِي الْأَطْفَرِ. Nevevî, *Minhâc*, 49.

⁷⁹ Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 4/409; Remlî, *Nihayetu'l-muhtâc*, 4/92; Ensârî, *Fethu'l-Vehhâb*, 1/302; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 2/71.

⁸⁰ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 2/71.

⁸¹ وَهَبَهُ الدَّيْنِ لِلْمَدِينِ إِتْرَاءً وَلِغَيْرِهِ بَاطِلٌ فِي الْأَصَحِّ. Nevevî, *Minhâc*, 82.

⁸² Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 6/305; Ensârî, *Fethu'l-Vehhâb*, 1/446.

⁸³ Remlî, *Nihayetu'l-muhtâc*, 5/413; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 2/400.

2.11. On Birinci Mesele

Kitâbu'l-vesâyê bölümünde, kişi bir koyun (şât) vasiyet ettiğinde bu vasiyet; ufak-büyük, sağlam-ayıplı, koyun-keçiye kapsar başlıklı fasılda “Kişi akrabalara vasiyet ettiğinde esah görüşe göre: Arapların vasiyetine muvafık olarak annenin akrabaları bu vasiyetin içerisine girmez.” ifadesi geçmektedir.⁸⁴

Heytemî, Remlî, Zekerîyya Ensârî ve Şîrbînî, *Minhâc'da* “esah görüş” şeklinde nitelenen bu görüşün zayıf görüş olduğunu, kişinin akrabalarına vasiyet ettiğinde mutemet görüşe göre Arapların vasiyetine muvafık olarak annenin akrabalarının da bu vasiyete girdiğini ifade etmişlerdir. Buna delil olarak da Arapların annenin akrabalarıyla iftihar ettiklerini hatta Resulullah'ın (s.a.v.) da Zühre kabilesinden annesinin soyundan olan Sa'd b. Vakkâs ile iftihar ettiğini belirtmişlerdir.⁸⁵

İslam dini, anne tarafından akrabalığa önem vermiş, anne tarafından akrabaları, zevi'l-erhâm adı altında miras meselesinde göz önünde bulundurmuştur. Anne tarafından olan akrabalık ile övünülmüştür. “Sa'd benim dayımdır. Kişi bana dayısını gösterson. (yani benim gibi şeref sahibi dayıya sahip olan yoktur.)” hadisi fukahâ tarafından akrabalara yapılan vasiyette, annenin akrabalarının bu vasiyetin içine girdiğine delil olarak gösterilmiştir.⁸⁶

2.12. On İkinci Mesele

Kitâbu'n-nikâh bahsinde esah ve mensûs (İmam Şâfiî'nin bir kavli ya da aşıptan gelen bir vecih için kullanılır) olan görüşe göre “emred” (sakal tüyü bitmemiş güzel çocuk) kişiye şehvetsiz de bakmak haramdır.” ifadesi geçmektedir.⁸⁷

Ensârî ve Heytemî de *Minhâc'da* geçen bu görüşe katılmışlar; güzel olan emred çocuğa şehvetsiz de olsa mutlak olarak bakmayı, güzel olmayan emred çocuğa şehvetle bakmayı ise haram görmüşlerdir.⁸⁸

Şîrbînî ve Remlî ise bu görüşe katılmamışlardır. Onlar bu görüşün mezhepte kabul edilen görüş olmadığını, söz konusu görüşün İmam Nevevî'nin şahsi tercihlerinden (ihtiyârât) biri olduğunu ifade etmişlerdir.⁸⁹

⁸⁴ وَلَا تَدْخُلُ قَرَابَةُ أُمِّ فِي وَصِيَّةِ الْعَرَبِ فِي الْأَصَحِّ، Nevevî, *Minhâc*, 91.

⁸⁵ Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 7/58; Remlî, *Nihayetu'l-muhtâc*, 6/381; Ensârî, *Fethu'l-Vehhâb*, 2/29; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/63.

⁸⁶ فَأَقْبَلَ سَعْدُ بْنُ أَبِي قَعَالٍ النَّجَّيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذَا خَالِي فَلَبِثَ بِي أَمْرًا خَالَهُ. Muhammed b. Abdillâh Hâkim, *el-Müstedrak 'ale's-Sahihayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990), 3/569.

⁸⁷ وَيَحْرُمُ نَظَرُ أَمْرَدٍ بِشَهْوَةٍ. قُلْتُ: وَكَذَا بَعْضُهَا فِي الْأَصَحِّ الْمَنْصُوصِ. Nevevî, *Minhâc*, 95.

⁸⁸ Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc* 7/199; Ensârî, *Fethu'l-Vehhâb*, 2/55.

⁸⁹ Remlî, *Nihayetu'l-muhtâc*, 6/193; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/131.

Bu görüşe itiraz eden Şirbînî ve Remlî, emred çocuğa bakmanın fitneye yol açma korkusu taşınamaması ve bakışın şehvetsiz olması durumunda haram olduğuna dair Şâfiî'nin bir nassı olmadığından caiz görmüşlerdir. Ensârî ve Heytemî ise şehvetsiz olsa bile emrede bakmanın fitneye yol açma korkusu ve kaygısından dolayı caiz görmemişlerdir.

Emred çocuğa şehvetsiz olsa da bakmayı haram görüşü benimseyen Ensârî ve Heytemî meselenin sosyal boyutunu da kattıkları da söylenebilir. Bu konuyu "Sedd-i Zerâ-i" babında düşünen Ensârî ve Heytemî toplumda sosyal hayatı tehlikeye sokabilecek bir durumla karşılaşmamak için emrede şehvetsiz bakmayı caiz görmedikleri söylenebilir. Zira herhangi bir cinsel ilişki ile yine emred çocuğun kişiye haram olduğunu beyan etmişlerdir. Bu bakışı, kadına bakmaktan daha tehlikeli görmüşlerdir. Zira kadının bir şekilde haram ilişkide bulunan erkeğe helal olabilme ihtimali vardır.⁹⁰

2.13. On Üçüncü Mesele

"Kitâbu's-siyâl ve damânî'l-vulâti lehû" (saldırmak ve saldıranın velisinin/sahibinin zararını tazmin etmek) bahsinde "Kâfirlerin eşleri ve çocukları esir alındıklarında köle olurlar" başlıklı fasılda "Müslümanın harbî (savaşçı) olan eşinin savaşta köle olarak alınması caiz değildir." ifadesi geçmektedir.⁹¹

Ensârî ve Heytemî, *Minhâc'da* geçen ve "mezhep görüşü" olarak zikredilen bu görüşte olmamışlardır. Onlara göre mutemet görüş, harbî (savaşılan kâfir) olan Müslüman eşinin savaşta köle olarak alınmasının caiz olduğu yönündedir.⁹²

Buna mukabil Remlî ve Şirbînî ise Müslümanın harbî olan eşinin savaşta köle olarak alınmasının caiz olmadığı şeklindeki *Minhâc'taki* görüşe katılmışlardır.⁹³

Nevevî, Müslümanların zaferinden önce Müslüman olan kâfirin eşinin savaşta esir düşmesi durumunda köle edilmesine cevaz vermişken savaştan önce Müslümanın eşi olan bir kadının esir alındığında köle edilmesine cevaz vermemiştir. Çünkü önceden olan İslam, sonradan olan İslam'dan daha güçlüdür.⁹⁴ Ancak, *Ravda*, *Müslim* ve *Mecmû'ta* bu iki durum arasında bir ayırıma gitmemiş, bu esirlerin köle edilmesine cevaz vermiştir.⁹⁵

⁹⁰ لَأَنَّهُ مَطْلَبُ الْفِتْنَةِ كَالْمَرْأَةِ بَلَّ قَالَ فِي الْكَافِي هُوَ أَكْبَرُ إِنَّمَا مِنْهَا ؛ لَأَنَّهُ لَا يَحِلُّ بِحَالٍ Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 7/198.

⁹¹ وَيَجُوزُ إِزْقَاتُ زَوْجَةٍ ذَمِيٍّ، وَكَذَا عَيْتُهُ فِي الْأَصَحِّ لَا عَيْتُ مُسْلِمٍ وَزَوْجَتُهُ الْحَرِيَّةُ عَلَى الْمَذْهَبِ Nevevî, *Minhâc*, 137.

⁹² Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 9/251; Ensârî, *Fethu'l-Vehhâb*, 2/302; Ensârî, *el-Ğuraru'l-behiyye*, 18/372.

⁹³ Remlî, *Nihayetu'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, 8/70; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/229.

⁹⁴ لَأَنَّ الْإِسْلَامَ الْأَصْلِيَّ أَقْوَى مِنَ الْإِسْلَامِ الطَّارِئِ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/229.

⁹⁵ وَإِسْلَامُ كَافِرٍ قُتِلَ ظَفَرٌ بِهِ، يَغْصُمُ دَمَهُ وَمَالَهُ وَصِغَارَ وَلَدِهِ لَا زَوْجَتَهُ عَلَى الْمَذْهَبِ. Nevevî, *Minhâc*, 137.

2.14. On Dördüncü Mesele

Kitâbu'ş-şehâdat bahsinde, şahit olmak farz-ı kifâyedir faslında, şehadetin vacîp olmasının şartlarından bahsedilirken şâhidin; kişiyi fasık yaptığı hakkında fukahânın icma'ı olduğu içki içen biri olması durumunda veya kişiyi fasık yaptığı hakkında fukahânın ihtilafı olduğu sarhoş etmeyecek şekilde nebiz içen biri olması durumunda, o kişinin şهادette bulunmasının kendisine vacîp olmadığı ifade edilmektedir.⁹⁶

Ensârî, Heytemî, Şîrbînî ve Şemseddin er-Remlî, *Minhâc*'da geçen bu görüşe katılmamış, şâhidin fasık olduğu hakkında fukahânın ihtilafı olması durumunda o kişinin şهادette bulunmasının vacîp olduğunu belirtmişlerdir.⁹⁷

Fukahânın, fasıklığında ihtilaf ettiği kişinin, şهادette bulunmasını vacîp gören görüşe göre o kişi yaptığı davranışın kişiyi fasık kıldığına inansa bile; şahitlikte bulunması vaciptir. Zira, hâkim o görüşte olmayıp, o davranışı caiz görebilir.⁹⁸

2.15. On Beşinci Mesele

Kitâbu'l-ıtk (köleyi âzat etme) bahsinde şu ifade geçmektedir:⁹⁹ Efendi, kölesinin akrabası olan kölenin bir kısmını kölesine hibe ettiğinde kölesinin bu hibeyi kabul etmesi durumunda; “köle hibeyi tek başına (efendisinin izni olmadan) kabul edebilir” görüşüne göre kölenin akrabası âzat olur. Bu durumda kölenin tümünden kalan diğer kısmının âzat edilmesinin sorumluluğu hibede bulunan efendiye geçer. Hibe edilen kölenin tümünün âzat olması için kalan kısmının ücretini efendi öder.¹⁰⁰

Ensârî, Heytemî, Şîrbînî ve Şemseddin er-Remlî, *Minhâc* eserinde geçen; “kölenin tümünün âzat olması efendiye geçer” şeklindeki görüşü benimsememişlerdir.¹⁰¹ Bu fakihler, *Ravda*'da geçen “kölenin kalan kısmının ücreti efendi üzerine kalmadığı” görüşünde olmuşlardır. Bunlar, kölenin hür edilen kısmının dışında kalan kölelik kısmının –kölenin hür edildiği miras meselesi gibi- efendinin mülkiyetine kendi isteğiyle girmedikçe ifade etmişlerdir.¹⁰²

⁹⁶ فَإِنْ دُعِيَ دُو فُسْقِي مَجْمَعٍ عَلَيْهِ، قِيلَ أَوْ مُخْتَلَفٍ فِيهِ لَمْ يَجِبْ، Nevevî, *Minhâc*, 154.

⁹⁷ Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 10/272; Remlî, *Nihayetu'l-muhtâc*, 8/384; Ensârî, *Fethu'l-Vehhâb*, 2/393; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/451.

⁹⁸ وَالْأَصَحُّ أَنَّهُ يَلْزُمُهُ وَإِنْ اعْتَقَدَ هُوَ أَنَّهُ مُفْسَقٌ؛ لِأَنَّ الْحَاكِمَ قَدْ يَقْبَلُهُ وَهُوَ ظَاهِرٌ فِي مُجْتَهِدٍ. Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 10/271.

⁹⁹ وَلَوْ وَهَبَ لِعَبْدٍ بَعْضَ قَرِيبٍ سَيِّدُهُ فَعَبْدٌ وَقُلْنَا يَسْتَقِلُّ بِهِ عَتَقَ وَسَرَى، وَعَلَى سَيِّدِهِ قِيَمَةُ بَاقِيهِ. Nevevî, *Minhâc*, 158.

¹⁰⁰ Nevevî, *Minhâc*, 158.

¹⁰¹ Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 10/369; Remlî, *Nihayetu'l-muhtâc*, 8/390; Ensârî, *Fethu'l-Vehhâb*, 2/4; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/502.

¹⁰² Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 10/369; Remlî, *Nihayetu'l-muhtâc*, 8/390; Ensârî, *Fethu'l-Vehhâb*, 2/4; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/502.

İmam Nevevî bu mesele hakkında *Minhâc'daki* görüşüne karşın *Ravda* eserinde, müteahhir Şâfiî fukahâsının sahip olduğu görüşü benimsemiştir.¹⁰³

16. On Altıncı Mesele

Kitâbu's-sadâk bahsinde; "Kocanın, zifaktan önce acele edip zevcesine mehri teslim etmesi durumunda zevce, kocasının kendisiyle zifafa girmesine müsaade etmelidir. Zevce, bir mazereti olmadan kocasının kendisiyle zifafa girmesini engellerse, "koca, zifaktan önce zevcesine mehri teslim etmek mecburiyetindedir" görüşüne göre hareket edilirse "koca zifaktan önce eşine verdiği mehri geri isteyebilir" ifadesi geçmektedir.¹⁰⁴

Ensârî, Heytemî, Şirbînî ve Şemseddin er-Remlî, *Minhâc'daki* bu görüşe katılmamış; "esah" görüşün, kocanın mehri geri isteyemeyeceğini, mehri teslim etmekle teberruda (bağışta bulunmak) bulunduğunu beyan etmişlerdir.¹⁰⁵ Zira onlara göre, kocanın zevcesine zifaktan önce mehri teslim etme mecburiyeti yoktu.

Dinimizce de teberruda bulunarak hibe edilen bir şeyi, sahibinin onu geri istemesi caiz görülmemiştir. Ensârî, Heytemî, Şirbînî ve Remlî'nin bu görüşü şu hadise dayandığı görülmektedir: "Bir şeyi bağışlayan veya hibe eden kişinin bundan dönmesi caiz değildir."¹⁰⁶

Sonuç

Şâfiî mezhebinin I. tenkîh dönemini İmam Râfiî'den sonra devam ettiren İmam Nevevî'nin Şâfiî mezhebinin sistematik bir yapıya kavuşmasında çok büyük hizmeti olmuştur. İmam Râfiî ve İmam Nevevî'nin vasıtasıyla mercûh ve şâz görüşler mezhep kitaplarından ayıklanmıştır.

Şâfiî mezhebi İmâm Nevevî'nin *Minhâc* eseriyle daha da sistematik bir hale gelmiştir. Nitekim müteahhir Şâfiî uleması furû fıkıh çalışmalarını genellikle onun *Minhâcu't-tâlibîn* adlı eseri üzerinde çalışmalar yaparak sürdürmüşlerdir. *Minhâcu't-tâlibîn*, Şâfiî mezhebinde yazılmış diğer eserlerden daha fazla rağbet görmüş, ders halkaları ve fetvalarda temel eser olmuş, diğer eserlere nazaran üzerinde daha fazla şerh ve hâşiye yazılmıştır.

¹⁰³ Nevevî, *Ravdatü't-tâlibîn*, 12/135. قلت هذا مشكل وينبغي أن لا يسري لأنه دخل في ملكه قهرا كالإرث والله أعلم.

¹⁰⁴ Nevevî, *Minhâc*, 101. وَلَوْ بَادَرَ فَسَلَّمَ فَلْتَمَكَّرَ، فَإِنْ ائْتَنَعَتْ بِلَا عُدْرٍ اسْتَرَدَّ إِنْ قُلْنَا إِنَّهُ يُجِبُ.

¹⁰⁵ Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, 7/382; Remlî, *Nihayetu'l-muhtâc*, 6/339; Ensârî, *Fethu'l-Vehhâb*, 2/92; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/223.

¹⁰⁶ Ebû Dâvud Süleyman b. el-Eş'as, *Sünen-i Ebi Dâvud* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, ts.), 3/518 (no.3539). لَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يُعْطَى عَطِيَّةً أَوْ يَهَبَ هِبَةً فَيَرْجِعَ فِيهَا.

Şâfiî mezhebinin temel başvuru kaynağı olan *Tuhfetu'l-muhtâc*, *Nihâyetu'l-muhtâc*, *Fethu'l-Vehhâb* ve *Muğni'l-muhtâc* adlı eserlerine temel teşkil eden Nevevî'nin bahsedilen *el-Minhâc* eseridir.

İmam Nevevî, *Minhâc* eserinde sahih ve zayıf görüşleri ayrı ıstılahlarla ifade etmiştir. İmâm Şâfiî'nin “kavl – akvâl” diye bilinen görüşlerini, delilin kuvvetine göre *azhar* veya *meşhur* ıstılahları ile ifade etmiştir. Zayıf olan kavilleri de *fî kavli kezâ* ve *fî kavlin* ıstılahları ile ifade etmiştir. Şâfiî ahabının imam Şâfiî'nin usûl kaidelerini esas alarak yaptıkları içtihatlar ile ortaya çıkan “vech – evcüh” şeklinde bilinen görüşleri de delilin kuvvetine bağlı olarak *esah* veya *sahih* ıstılahları ile ifade etmiştir. Zayıf vecihler için *kîle*, *kîle kezâ*, *yukâlu* ve *hukiye* ıstılahlarını kullanmıştır.

Nevevî kendisinden önce yazılmış eserleri nasıl bir tashihe tâbi tutmuşsa, kendisinden sonra gelen Şâfiî âlimleri de onun eserlerini tashih etmişlerdir. Nevevî kendisinden önce yazılan bazı eserlerde, mezhep görüşleri açısından problemli yerler bulduğunda, mevcut haliyle metnin fetvada esas alınamayacağını belirtmiştir. Böyle durumlarda metinleri tashih etmiş, ihtilaflı konularda “müftâ bih” olan kavl ve vecihleri ortaya koymuştur.

Nevevî, kaviller ve vecihler arasındaki tercihlerinde çok hassas davranmasına rağmen, Şâfiî mezhebinin eğitim öğretiminde temel metin olan ve üzerine çokça çalışmalar yapılan, Şâfiî mezhebi fûrû fıkının temel kaynağı olan *Minhâc* eseri unutmama, yanılma ve özellikle içtihadın değişebilme hususlarından nasibini almıştır. Nitekim Nevevî'nin uzun yıllara yayılan bu telif çalışmaları esnasında da kimi görüşlerinde değişmeler olmuş, daha önceki bazı tespit ve yorumlarını zamanla tashihe tâbi tuttuğu olmuştur.

Minhâc eserinde mutemet görüşler ve zayıf görüşler için belirlediği ıstılahları kullanmasına rağmen müteahhir Şâfiî mezhep fukahâsı *Minhâc*'da mezhebin zayıf görüşleri belirtilen *kîle* ve *ve fî kavlin* ıstılahları ile nitelendirilmeyen zayıf görüşler olduğunu tespit etmiştir. Müteahhir Şâfiî fukahâsı, zayıf görüş olarak nitelenmemiş on altı meseleyi ortaya çıkarmıştır.

Yapılan çalışma sonunda denilebilir ki; İmam Nevevî'nin *Minhâc* eserinde *kîle* ve *ve fî kavlin* ıstılahları ile nitelendirmeyip, müteahhir Şâfiî fukahâsınca zayıf görüş olarak nitelenen on altı mesele tespit edilmiştir.

Kaynakça/References

- 'Ayderus, Salih b. Ahmed b. Salim. *eş-Şâfi'îyyetu fî beyânî ıstılahâtî's-Şâfi'îyye*. Endonezya (Malanc): Matba'atu'l-Hacûn, 1414.
- Ali Cuma, Muhammed. *el-Medhal ila diraseti'l-mezahibi'l-fıkhiyye*. Kahire: Dâru's-Selâm, 4. Basım, 1433/2012.
- Beyhakî, Ebû Bekir. *Süneni'l-Beyhakî el-kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkadir 'Atâ. Mekke: Mektebetu Dâri'l-Bâz, 1414/1994.
- Beyhakî, Ebû Bekir. *Şu'abu'l-îmân*. thk. Abdu'l-Ali - Abdulhamid Hâmid. Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 1423/2003.
- Büceyrimî, Süleyman b. Muhammed b. Ömer. *Tuhfetu'l-habîb 'ale şerhi'l-Hatîb (Büceyrimî 'ale'l-Hatîb)*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1417/1996.
- Cürcanî, Ali b. Seyyid eş-Şerif. *Mu'cemu't-ta'rifât*. thk. Muhammed Sıddık el-Minşâvî. Kahire: Dâru'l-Fazîle, ts.
- Dimyâtî, Ebû Bekr es-Seyyid Muhammed Şetta. *Îlanetu't-tâlibin*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2002.
- Duman, Soner. "Nevevî'nin Şâfiî Fırû-i Fıkıh Literatürünü Dönüştüren Eserleri". *İslam İlim Geleneğinde Nevevî*. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2022.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as. *Süneni Ebi Dâvud*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, ts.
- Endûnisî, Abdükadir b. Abdülmütalib el-Mendeylî. *el-Hazâinü's-seniyye min meşâhîri'l-kütübi'l-fıkhiyyetti li eimetine'l-fukahâi's-Şâfi'îyye*. thk. Abdülaziz b. es-Sâiyb. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 1424/2004.
- Ensârî, Ebû Yahya Zekariyâ b. Muhammed b. Ahmed b. Zekeriyya. *Fethu'l-Vehhâb bi-şerhi Menheci't-tullâb*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.
- Ensârî, Ebû Yahya Zekariyâ b. Muhammed b. Ahmed b. Zekeriyya. thk. Muhammed Abdulkadir Atâ. *el-ğuraru'l-behiyye fî şerhi'l-Behceti'l-Verdiyye*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418/1997.
- Hafnâvî, Muhammed İbrahim. *el-Fethu'l-mubîn fî ta'rîfi müstalahâtî'l-Fukahâ ve'l-Uşûliyyîn*. Kahire: Dâru's-Selâm, 3. Baskı, 1430/2009.
- Hâkim, Muhammed b. Abdillâh. *el-Müstedrak 'ale's-Sahihayn*. thk. Mustafa Abdulkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990.
- Heytemî, Ahmed b. Muhammed İbn Hacer. *el-Fetâvâ'l-Kubrâ'l-Fıkhiyye*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Heytemî, Şehâbüddîn Ahmed b. Muhammed İbn Hacer. *Tuhfetu'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

- Hubeyşî, Fehd Abdullah. *el-Medhal ilâ mezhebi's-Şâfiyyeti*. Ebu Dabî: Mektebetu 'Aynî'l-Câmi'a, 2005.
- Kandemir, M. Yaşar. "Nevevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/45-49. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Kavâsimî, Ekrem Yusuf Ömer. *el-Medhal ila mezhebil-İmâmî's-Şâfiî*. Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 1423/2003.
- Kürdî, Muhammed b. Süleymân el-Medenî. *el-Fevâidü'l-Medeniye fî beyâni men yüftâ bi kavlihî mine's-sâdeti's-Şâfiyye*. thk. Bessâm Abdülvehhab el-Câbî. Lübnan: Dâru'l-Cefan ve'l- Câbî, 2011.
- Ma'luf, Levis. *el-Müncid*. Beyrut: el-Kêsulikiyye, 13.Basım, 1952.
- Mustafa, İbrahim. vd. *el Mu'cemu'l-vasît*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Nas, Taha. "Şâfiî Mezhebinin Temel Kavramlarından "Kavl" ve İlgili İstilahların Kullanımı ve İşlevi". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2021), 53-78.
- Nas, Taha. "Şâfiî Mezhebinde "Tarîk" Kavramının Kullanımı ve İşlevi". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2022), 63-88.
- Nergis, Murat. *Şâfiî Mezhebinde Fetvâ Usûlü*. Siirt: Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.
- Nevevî, Ebû Zekeriya Muhyiddin Yahya b. Şeref. *Ravdatü't-tâlibîn*. Beyrut: Mektebu'l-İslâm, 1405.
- Nevevî, Ebû Zekeriya Yahya b. Şeref. *Kitâbu't-Tahkîk*. thk. Âdil Abdu'l-Mevcûd – Ali Muavvad. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1992.
- Nevevî, Ebû Zekeriya Yahya b. Şeref. *Minhâcu't-tâlibîn ve 'umdetu'l-müftîn*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Nevevî, Ebû Zekeriya Muhyiddin Yahya b. Şeref. *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*. thk. Muhammed Necib el-Mutî. Cidde: Mektebetu'l-İrşad, ts.
- Okuyucu, Nail (ed.). *İslam İlim Geleneğinde Nevevî*. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2022.
- Remlî, Şemseddin Muhammed b. Ebi'l-Abbas. *Nihayetu'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1404/1984.
- Sekkaf, Alevî b. Ahmed b. Abdirrahman. *el-Fevâidu'l-Mekkiyye fî mâ yehtecuhu talabetu's-Şâfi'iyye*. Yemen: Merkezu'n-Nûr li'd-Dirâseti ve'l-Ebhâs, ts.
- Sizgen, İbrahim. "Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Evreleri". *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2018), 125-154.

- Şâfiî, Muhammed İdris. *Cimâ'u'l-'ilm*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Kâhire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.
- Şâfiî, Muhammed İdris. *el-Ümm*. thk. Rıfat Fevzî Abdulmuttalib. Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1422/2001.
- Şâfiî, Muhammed İdris. *er-Risâle*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Mısır: Mustafa el-Bâbî el-Halebî Matbaası, 1357/1938.
- Şirbînî, Hatib. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti ma'ânî elfâzi'l-Minhâc*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Şirvânî, Abdulhamid - Ahmed b. Kâsım el- 'Abbâdî. *Havaşî ale Tuhfetu'l-muhtâc fi şerhi'l-Minhâc li İbni Hacer el-Heytemî*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Şümeyletu'l-Ehdel, Ahmed Meykarî. *Süllemü'l-müt'allimi'l-muhtâc ilâ ma'rifeti rumûzi'l-Minhâc (Minhâcü't-tâlibîn ile birlikte)*. thk. İsmail Osman Zeyn. Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 1426/2005.
- Zâfirî, Meryem Muhammed Sâlih. *Müstelehâtü'l-mezâhibi'l-fıkhiyye*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1422/2002.
- Zehra, Muhammed. *eş-Şâfiî hayatuhû ve 'asruhû ve ârâuhû ve fıkhuhû*. Mısır: Dâru'l-Fikr, 1978.

